

УДК 159.9:364

Г. В. ЄРМАК

кандидат педагогічних наук, асистент

Е. Р. ЮНУСОВА

Мелітопольський державний педагогічний університет

ім. Богдана Хмельницького

СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ЦЕНТРАХ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У статті зазначено, що сучасні умови, в яких доводиться перебувати дітям з особливими потребами, характеризуються нестабільністю та швидкістю змін. Зауважено, що з метою надання комплексної допомоги таким дітям в Україні створюють центри реабілітації різного спрямування, серед завдань яких – рання соціально-психологічна адаптація такої категорії дітей до власних проблем (корекція комунікативних навичок, медична, психологічна, логопедична робота), а також до належного рівня життя в суспільстві. Представлено теоретичний аналіз змісту соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами в умовах центру реабілітації. Розкрито зміст головних понять і термінів цієї проблеми, а також висвітлено причини виникнення особливих потреб у дітей різного віку. Відображено основні етапи організації реабілітації, а також саму специфіку здійснення соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами. Охарактеризовано напрями соціально-педагогічної роботи з батьками дітей з особливими потребами.

Ключові слова: соціально-педагогічна робота, діти з особливими потребами, центри реабілітації.

За останні роки в нашій країні було прийнято чимало законодавчих документів, що стосуються питань забезпечення соціальної підтримки представників різних категорій населення (“Про охорону дитинства”, “Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”, “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” тощо) [5]. Серед досліджень з цієї тематики актуальними для нас є праці І. Іванової та ін. – соціально-педагогічна робота з дітьми-інвалідами в системі соціальних служб для молоді; Т. Іляшенко, А. Обухівської та ін. – про специфіку навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку тощо, Л. Волинець та ін. – зарубіжні моделі допомоги дітям тощо.

Мета статті полягає у визначенні напрямів соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами в умовах центрів реабілітації.

На сьогодні актуальною є проблема соціального захисту дітей з обмеженими фізичними та психологічними можливостями, також активізується діяльність організацій для інвалідів, в умовах яких відбувається інтенсивне впровадження Національної програми реалізації Конвенції ООН з прав дитини [5].

Соціально-педагогічна робота з дітьми з особливими потребами являє собою професійну або волонтерську діяльність, спрямовану на гармонізацію та гуманізацію відносин особистості та суспільства за допомогою надання

дитині соціальних послуг. Головна мета соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами полягає у сприянні їх соціалізації в суспільстві, що означає відновлення втрачених зв'язків дитини з соціумом.

Діяльність Центру реабілітації для інвалідів та дітей-інвалідів змішаного типу в м. Мелітополь є базою практик для студентів спеціальності "Соціальна робота". Проходження виробничої корекційно-розвивальної практики в умовах Центру реабілітації для інвалідів та дітей-інвалідів змішаного типу, насамперед, дало змогу переконатися майбутнім фахівцям соціальної сфери в ефективності використання етичних принципів, що полягають у співчутті, милосерді, прийнятті кожної дитини такою, яка вона є; вирівнюванні можливостей у різних сферах дитячого життя; психолого-педагогічній підтримці.

У структурі соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами першочерговим є соціальний компонент. Тому цілком природним є задоволення особливих потреб зазначеної категорії дітей через надання соціальних послуг. Соціальні послуги являють собою систему соціальних дій, спрямованих на задоволення потреб людини. У вузькому розумінні цього слова – це система соціальних зручностей, що надають особистості. Зміст соціальних послуг полягає в наданні інформаційно-консультативної допомоги сім'ї з правових питань, у соціально-психологічному консультуванні, в наданні допомоги з догляду та нагляду за дитиною, в забезпеченні ліками й продуктами харчування, в організації життєдіяльності та дозвілля особистості. Соціальні послуги здійснюються шляхом індивідуальної роботи.

Також одним із компонентів соціально-педагогічної допомоги у вихованні гармонійної особистості є формування її ціннісних орієнтацій. Соціально-педагогічна робота з дітьми з особливими потребами побудована на реалізації та впровадженні певних форм і методів роботи, їх взаємодії із соціальним оточенням. Згідно з цим, соціальний педагог (соціальний працівник) у якості експерта надає допомогу як дитині, так і її сім'ї, а саме – допомогу у вирішенні соціально зумовлених педагогічних і психологічних проблем, у мобілізації джерел соціально-педагогічної та психологічної підтримки; виконання посередницьких функцій між членами сім'ї та іншими соціальними інститутами під час вирішення будь-яких проблемних питань [4].

Науково-педагогічна література характеризує дітей з особливими потребами як "аномальних", "неповноцінних", "неповносправних", "дітей-інвалідів", "дітей із труднощами у навчанні", "дітей з обмеженнями", "дітей з обмеженими психофізичними можливостями", "дітей, які знаходяться в особливо складних і надзвичайних умовах", "дітей з особливими потребами в розвитку" [4]. Робота з науковими джерелами доводить, що однією з найбільш поширених класифікацій причин появи особливих потреб у дітей є британська шкала: недуга (втрата чи аномалія психічних або фізіологічних функцій, елементів аномальної структури, що ускладнює певну діяльність), обмежена можливість – втрата здатності (внаслідок наяв-

ності дефекту) виконувати певну діяльність у межах того, що вважають нормою для людини; недієздатність – наслідок дефекту чи обмежена можливість конкретної дитини, що перешкоджає чи обмежує виконання нею певної нормальної ролі, виходячи з вікових чи соціальних факторів.

У нашому дослідженні важливо класифікувати дітей з особливими потребами залежно від характеру захворювання та їх патологічного стану, а саме: діти з порушеннями слухової та мовної функції; діти з порушенням зорової функції (сліпі, слабкозорі), діти з порушенням розвитку інтелектуальної сфери (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку), діти з порушеннями опорно-рухового апарату, діти з комплексними порушеннями психофізичного розвитку (сліпоглухонімі, сліпі розумово відсталі, глухі розумово відсталі, ДЦП з розумовою відсталістю тощо) [5]. На нашу думку, зазначені визначення зумовлюють вирішення проблем навчання, лікування, соціального захисту й реабілітації дітей не лише в Україні, а й у всьому світі.

Як стверджує Ю. Азаров, найважливішим є вплив сім'ї, батьків на дітей з особливими потребами, що реалізується в трьох сферах. По-перше, це сфера педагогічних впливів на дитину з метою керування її поведінкою, навчанням і формуванням ціннісних орієнтацій. По-друге, це сфера емоційного спілкування батьків із дітьми з особливими потребами (гармонія інтересів та емоцій). По-третє, спілкування близьких дитині (батьків і сусідів, друзів, родичів), ставлення до речей, подій та новин [1, с. 21].

Наступним кроком у наданні соціального супроводу дітям з особливими потребами є визначення алгоритму дій. Під час прийняття дітей до Центру реабілітації фахівці закладу встановлюють такі завдання соціально-педагогічної допомоги: адаптація, реадаптація та соціалізація особистості; задоволення особистих і соціальних потреб дитини; педагогізація життєвого простору; нормалізація життя родини, яка виховує дитину з особливими потребами [4]. На думку І. Кармазиної, зміст соціально-педагогічної допомоги дітям з особливими потребами передбачає такі дії: соціально-педагогічну профілактику, соціальне обслуговування (соціально-педагогічний патронаж), соціально-психологічну реабілітацію [5, с. 137]. Соціально-педагогічна профілактика – це система превентивних дій, які спрямовані на попередження соціальних наслідків інвалідності: соціальної відокремленості та ізольованості людини.

Соціально обслуговування являє собою мобілізацію джерел соціально-педагогічної та психологічної підтримки з метою задоволення особливих потреб дітей, молоді та сім'ї. Соціально-психологічну реабілітацію розглядають як цілісний динамічний безперервний процес розвитку особистості, її самоактуалізації та самореалізації.

В цьому випадку реабілітацію тлумачать як “відновлення порушених функцій”, “компенсацію втрачених можливостей”, “повернення до активного життя”. Ці визначення базуються, з одного боку, на етимології цього слова (від лат. – відновлення), а з іншого – на розумінні цього процесу як

наближення до вихідного стану, відновлення втраченого, що іноді практично неможливо [2, с. 25].

Тому метою реабілітації може бути не повернення до певної позитивної вихідної точки, а розширення адаптивних можливостей суб'єкта соціалізації, здатності бути адекватним до нових умов, управляти своїм життям.

Реабілітація має бути спрямована на формування в людини якостей, які можуть допомогти їй оптимальніше пристосуватися до навколишнього середовища. Крім того, реабілітація, будучи за своїм змістом комплексною, повинна бути спрямована не лише на особу, а й на всю її сім'ю. Вона має сприйматися не лише як боротьба проти хвороби, а й за людину та її місце в суспільстві.

Особливо важливим аспектом у реабілітації є розуміння її не як впливу, а як взаємодії з сім'єю на основі партнерства щодо реалізації цілей реабілітації, особистісно орієнтованого підходу, комплексності та системності зусиль. У цьому випадку на особливу увагу як форма взаємодії заслуговує реабілітація соціокультурна, головною метою якої є особистісний розвиток індивіда, підвищення його рівня саморегуляції.

В умовах демократизації суспільства важливим завданням є рівні стартові можливості для всіх особистостей, незалежно від психофізичного розвитку, стану здоров'я, віку, статі, соціально-економічного статусу людини.

Створення рівних можливостей для інвалідів означає, що кожна людина первинно має право на життя, навчання, виховання й працевлаштування разом зі своїми ровесниками, не інвалідами. Визначають такі цільові галузі для створення рівних можливостей, як фізична доступність, освіта, зайнятість, підтримка доходів і соціальне забезпечення, сімейне життя та свобода особистості, культура, відпочинок, спорт і релігія.

Визнання принципу рівних можливостей у сфері початкової, середньої та вищої освіти для дітей та молоді позначилося на створенні в багатьох країнах інтегрованих структур (мейстрімінг) – спільного навчання дітей-інвалідів із здоровими дітьми. Принцип рівних можливостей у соціальній роботі означає надання соціальної допомоги незалежно від категорії інвалідності.

Висновки. Соціально-педагогічна робота з дітьми з особливими потребами в умовах центрів реабілітації є важливим кроком до формування гармонійно розвиненої, готової до повноцінної життєдіяльності особистості. Під час дослідження ми проаналізували соціальні функції соціально-педагогічної діяльності, а саме: підвищення рівня соціальної адаптації індивіда або групи; профілактика явищ дезадаптації, соціокультурна реабілітація та розвиток людини. Але теоретичний аналіз дає змогу вказувати, що головний вплив на дітей з особливими потребами все одно здійснюється в сімейному оточенні, насамперед батьками, що найбільш ефективно сприяє емоційно-врівноваженому розвитку дитини. Отже, перспективою подальшої роботи є з'ясування змісту соціально-педагогічної взаємодії фахівців Центру реабілітації з батьками дітей, які мають особливі потреби.

Список використаної літератури

1. Азаров Ю. П. Семейная педагогика. Педагогика любви и свободы / Ю. П. Азаров. – Москва : Знание, 1993. – 223 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997 – 206 с.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
4. Реабілітаційна педагогіка на рубежі ХХІ століття : наук.-метод. зб : у 2 ч. / ред. рада: В. М. Доній, Г. М. Нессен, І. Г. Єрмаков та ін. – Київ, 1998. – 116 с.
5. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей : метод. посіб. / укл.: А. Луговський, М. Сварник, О. Падалка. – Львів : Колесо, 2008. – 144 с.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2017.

Ермак А. В., Юнусова Э. Р. Специфика социально-педагогической работы с детьми с особыми потребностями в центрах реабилитации

В статье указано, что современные условия, в которых пребывают дети с особыми потребностями, характеризуются непостоянством и скоростью перемен. Отмечено, что с целью предоставления комплексной помощи такой категории детей в Украине создают центры реабилитации разного направления, среди заданий которых – ранняя социально-психологическая адаптация данной категории детей к собственным проблемам (коррекция коммуникативных навыков, медицинская, психологическая, логопедическая работа), а также – к соответственному уровню жизни в обществе. Представлен теоретический анализ содержания социально-педагогической работы с детьми с особыми потребностями в условиях центров реабилитации. Раскрыто содержание главных понятий и терминов, а также описаны причины появления особых потребностей у детей. Охарактеризованы основные этапы организации, а также сама специфика осуществления социально-педагогической работы с детьми с особыми потребностями. Обозначены предстоящие цели научно-поисковой деятельности авторов относительно социально-педагогической работы с родителями детей с особыми потребностями.

Ключевые слова: *социально-педагогическая работа, дети с особыми потребностями, центры реабилитации.*

Yermak A., Yunusova E. The Specifics of Socio-Pedagogical Work with Children with Special Needs at the Rehabilitation Centre

Persons with disabilities, or in other words, people with special needs (disabilities), is an extremely serious and insufficiently studied. The seriousness of the problem, not only due to the fact that in recent times, an increasing number of people with significant physical or mental disabilities, but also extremely low level of material security, their social and moral insecurity.

Modern conditions in which children with special needs are characterized by the variability and rate of change. With the aim of providing comprehensive care for this category of children in Ukraine, creating centres rehabilitation in various directions, the tasks of which is the early socio-psychological adaptation of the children to their own problems (correction of communicative navycheck, medical, psychological, logopedicheskie work), as well as to appropriate standard of living in society. Utworami presents a theoretical analysis of the content of socio-pedagogical work with children with special needs in terms of rehabilitation centres. The presented materials reveal the content of main concepts and terms as well as describe the causes of special needs in children. The contents of this publication describes the main stages of the organization, as well as the specifics of the implementation of socio-pedagogical work with children with special needs. The article outlines the future goals of scientific-research work of the authors regarding the socio-pedagogical work with parents of children with special needs.

Key words: *socio-pedagogical work, children with special needs, rehabilitation centres.*